

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь — бакалавр

на тему: **«НАЦІОНАЛЬНА ТА ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У
СУСПІЛЬСТВАХ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ З
РОСІЄЮ НАПРИКІНЦІ 20 – НА ПОЧАТКУ 21 СТОЛІТЬ»**

Виконав: студент 4-го року навчання
Спеціальності 054 Соціологія
Зінченко Микита Сергійович

Науковий керівник:

Артикуца Сергій Сергійович, магістр
соціології, старший викладач

Рецензент/ка:

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК: _____

«___» _____ 2022 р.

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Визначення поняття збройного конфлікту	6
1.2. Теоретико-методологічні засади дослідження етнічної ідентичності.....	11
1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження національної ідентичності.....	14
РОЗДІЛ 2. НАЦІОНАЛЬНА ТА ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СУСПІЛЬСТВАХ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ З РОСІЄЮ НАПРИКІНЦІ 20 – НА ПОЧАТКУ 21 СТОЛІТЬ	17
2.1. Методологія та дизайн дослідження.....	17
2.2. Роль Росії в збройному конфлікті в Придністров'ї.....	18
2.3. Роль Росії в збройному конфлікті в Абхазії.....	22
2.4. Роль Росії в збройному конфлікті в Чечні.....	27
2.5. Роль Росії в збройному конфлікті в Сирії	33
2.6. Досвід збройних конфліктів з Росією як чинник формування етнічної та національної ідентичностей.....	34
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Питання етнічної та національної ідентичностей є одвічним для будь-якої країни. Воно також є визначальною засадою зовнішньої та внутрішньої політики держави. Однак, особливо гостро це питання постає в суспільствах країн, на територіях яких ведеться збройний конфлікт, адже він запускає низку процесів, зокрема й соціокультурних. Особливо це стосується суспільств, що модернізуються, відроджують свою державність.

Збройний конфлікт досліджували Шевель, І. П., Bartels, R., Северінова О. Б., Додонов Р., Jorritsma, R. та інші науковці, однак попри відносно широку наукову базу тема збройних конфліктів залишається малодослідженою та потребує подальшого вивчення.

Для України, яка наразі має незакінчений збройний конфлікт з Росією, це питання є особливо актуальним. Орієнтуючись на багаторічний досвід державотворення у зарубіжних країнах, можна стверджувати, що стабільне піднесення держави та покращення її інтернаціонального впливу тісно пов'язані з єдністю її громадян. Держава агресор наприкінці 20-го на початку 21-го століть брала участь у значній кількості збройних конфліктів. Саме тому дослідження наслідків впливу на етнічну та національну ідентичність країн учасниць таких конфліктів з Росією та доповнення такої теоретичної бази може бути корисним як зараз, так і для подальших соціологічних досліджень.

Leader Maynard, J. (2019) вказує, що досліджень, які пов'язані з ідентичностями та їхньою кореляцією з різноманітними формами організованого насильства, включаючи збройні конфлікти, також недостатньо.

Дослідження етнічної та національної ідентичності у суспільствах країн-учасниць збройних конфліктів з Росією наприкінці 20-го - на початку 21-го століть є важливим, оскільки окресливши їхні особливості в одних збройних конфліктах, можна побачити тенденції в характері їхнього прояву в інших.

Таким чином, у цій кваліфікаційній роботі **об'єктом** є збройні конфлікти за участі Росії наприкінці 20-го - на початку 21-го століть, а **предметом** національна та етнічна ідентичність у суспільствах країн-учасниць збройних конфліктів з Росією наприкінці 20 – на початку 21 століть.

Дане дослідження має на **меті** є з'ясувати основні особливості національної та етнічної ідентичності у суспільств країн-учасниць збройних конфліктів з Росією наприкінці 20-го - на початку 21-го століття.

Завданнями цієї роботи є:

- 1) Розкрити поняття «збройний конфлікт».
- 2) Охарактеризувати поняття «етнічна ідентичність».
- 3) Розкрити поняття «національна ідентичність».
- 4) Охарактеризувати роль Росії у збройному конфлікті в Придністров'ї.
- 5) Окреслити роль Росії у збройному конфлікті в Абхазії.
- 6) Охарактеризувати роль Росії у збройних конфліктах у Чечні.
- 7) Охарактеризувати роль Росії у збройних конфліктах у Сирії.
- 8) Окреслити фактор національної та етнічної ідентичностей для країн-учасниць збройних конфліктів з Росією.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Визначення поняття збройного конфлікту

Згідно з Додоновим Р. (2016), «спеціалісти з вирішення конфліктних ситуацій, які працювали у декількох «гарячих точках», стверджують, що усі конфлікти схожі між собою». Дослідник зазначає, що загальні риси конфліктів «настільки були помітні стороннім спостерігачам, що у них виникало враження, що події розгорталися за одним сценарієм, і після появи певних ознак – різкого погіршення рівня життя, звинувачення тієї чи іншої етнічної або конфесійної спільноти у всіх бідах, масованої пропаганди по телебаченню, мобілізації прихильників конкретної ідеї – вони могли з впевненістю прогнозувати наступний крок. Проте, всі спроби попередити, що цей шлях веде до кровопролиття і руйнувань, були марними. Люди не здатні були сприймати те, що не відповідало їхньому світогляду та досвіду». Отже, дослідження та систематизація, а також освітлення такої наукової бази наслідків збройних конфліктів є важливою складовою їхнього запобігання в майбутньому.

Як зазначає Шевель, І. П. (2021), конфлікти розпалюються кожного року і можуть призвести до серйозних довгострокових як прямих, так і непрямих наслідків для учасників протистояння. Дослідник вказує, що конфліктна ситуація в світі перевантажена сутичками, протистояннями та конфліктами різного роду, а світ перейшов на етап поглинання самих себе. Таким чином, можна стверджувати, що збройні конфлікти є частими, та можуть прямо та непрямо впливати на життя людей.

Однак попри це Bartels, R. (2020) підкреслює, що недостатня класифікація та теоретизація збройних конфліктів є однією з сучасних проблем, із якими

стикаються працівники різних сфер. Іншими словами явище збройного конфлікту є частим, але водночас мало досліджуваним, що можна побачити, намагаючись дати його одностайне наукове визначення.

Згідно з Северіною О. Б. (2021), під збройним конфліктом варто розуміти будь-яке збройне зіткнення противників, незалежно від того, чи має воно політичний, інформаційний, економічний, релігійний, локалізований чи міжнародний характер. До того ж, відповідно до Северіної О. Б. (2021), поняття «збройний конфлікт» є набагато ширшим від понять «війна» та «воєнний конфлікт». Так, збройний конфлікт охоплює протистояння на політичному, економічному, інформаційному, релігійному фронтах, а також включає зіткнення збройних сил противників у фізичному вимірі. Що стосується понять «війна» та «воєнний конфлікт», то вони характеризуються лише протистоянням на полі бою в прямому сенсі. Такі словосполучення, як «політична війна», «інформаційна війна», «економічна війна», «релігійна війна» у своїй сукупності будуть змістовно збігатися з терміном «збройний конфлікт».

Відповідно до Додонова Р. (2016), «збройні конфлікти – це такі конфлікти, у яких беруть участь громадяни, які борються за зміни. Деякі з таких індивідів формують сепаратистські рухи, є меншістю в суспільстві, а їхньою головною метою є створення або автономного утворення в рамках існуючої держави, або цілком нової та незалежної».

У дослідженні «The Essence of Armed Conflict» (2018), збройний конфлікт визначається як тривала боротьба між двома чи більше організованими супротивниками, які цілеспрямовано використовують збройну силу. Найважливішим є те, що дана дія передбачає бій, а не одностороннє застосування смертельної сили. До того ж, збройний конфлікт може

визнаватися таким у випадку, якщо він триває щонайменше три місяці, ведеться між двома чи більше супротивниками, на стратегічному чи тактичному рівні, а атаки спрямовані на досягнення мети, якій протистоїть інша сторона або сторони конфлікту.

Jorritsma, R. (2018) зазначає, що згідно з документами міжнародного гуманітарного права існують визначені стандарти, що регулюють усі аспекти ведення збройних конфліктів. У документах є зауваження, що визначає, що будь-яка розбіжність, що виникає між двома країнами та призводить до втручання збройних сил, є збройним конфліктом. До того ж, міжнародне гуманітарне право визнає збройний конфлікт як такий, у якому використовують зброю як інструмент для нанесення шкоди особам та/або майну з метою подолання протилежної сторони.

Відповідно до Kadir, A., Shenoda, S., Goldhagen, J. (2018), збройний конфлікт визначається як будь-який організований конфлікт, який передбачає використання зброї, насильства чи сили, незалежно від того, чи є вони в межах національних кордонів чи за їх межами, а також за участю державних чи неурядових структур. Приклади включають міжнародні війни, громадянські війни та конфлікти між іншими видами груп, наприклад, етнічні конфлікти та насильство, пов'язане з торгівлею наркотиками та насильство з боку наркогруп.

Як йдеться в рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України», збройний конфлікт – «це збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)».

Отже, як ми бачимо, визначення збройного конфлікту певною мірою залежить від призми вивчення самого явища. Якщо розглядати його з точки зору міжнародного права чи соціології, наприклад, дефініції будуть відрізнятись, проте й у рамках однієї сфери одностайності немає. Визначення збройних конфліктів у 21 столітті особливо ускладняється через збільшення частоти конфліктів на глобальному рівні. Проте, важливим є завжди шукати коріння збройних конфліктів, а також теорії, які заклали основу того, що можна називати збройним конфліктом. Так можна серед вищезазначених тез виокремити використання збройних сил як спільний суттєвий елемент визначення збройного конфлікту на ряду з обов'язковою умовою участі збройних сил у бойових діях.

Загалом, визначення та класифікація збройного конфлікту є проблемними, як і теоретично систематизовані знання про нього. Беручи до уваги, що сфера об'єктивної реальності, яка має назву «збройний конфлікт», існує як соціальне та технологічне явище, що детерміноване розвитком цивілізації, необхідно визначити збройний конфлікт на належному науковому рівні, адже тільки такий підхід дозволить краще зрозуміти збройний конфлікт та конкретні його прояви з наукової точки зору.

В даному дослідженні ми будемо визначати збройний конфлікт саме як збройне зіткнення між державами або ворогуючими сторонами не лише на полі бою, а й у інших сферах, адже в контексті дослідження фактору національної та етнічної ідентичностей доцільно розглядати проблему більш широко для створення об'єктивної соціологічної картини. Також в рамках цього дослідження ми будемо дотримуватись обмеження у визначенні збройного конфлікту, які задаються часовими рамками, а саме, наприклад обов'язковий перебіг конфлікту протягом принаймі трьох місяців за науковою працею «The Essence of Armed Conflict» (2018), адже

всі зіткнення, що розглядаються значно перевищили цей період не залежно від їхнього статусу на момент дослідження.

1.2. Теоретико-методологічні засади дослідження етнічної ідентичності

Згідно з Герчанівською П. (2021), «радикальні політичні, економічні та соціальні перетворення в сучасному світі нерідко супроводжуються кризою ідентичності, зростанням націоналістичних настроїв. В той час як звернення до традиційних етнічних та національних цінностей дає людям необхідну опору та впорядкованість їхнього життя».

До того ж, дослідниця зазначає, що етнічна ідентичність як феномен стійкого ототожнення індивіда з певною етнічною групою є найдавнішою формою соціального життя.

Самрана, А. (2006) пояснює етнічну ідентичність як сукупність солідарностей, підтверджених суб'єктивною вірою в спільне походження за соціально-диференційованими культурними ознаками, такими як мова, міфи, вірування та звичаї.

Відповідно до Шмиглюк, О. Г. та Гордійчук О. О. (2020), «етнічну ідентичність визначають як структурний компонент соціальної ідентичності, що є результатом когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу (етнічної спільності), певною мірою ототожнення себе з ним і відокремлення від інших етносів, а також соціокультурний та соціально-психологічний феномен, який включає у собі різноманітні самоідентифікації етносів, що ґрунтуються на унікальних культурних та соціальних особливостях етнічної групи». Таким чином, у цьому контексті, за аксіому приймається положення, що етнос як соціальне утворення зі своїм культурним кодом формується під впливом конкретних соціально-історичних умов.

Відповідно до Umaña-Taylor, A. J. (2011), формування ідентичності є критичним завданням розвитку протягом усього життя людини. До того ж, індивіди визначаються множинними соціальними ідентичностями. Однією з таких соціальних ідентичностей є етнічна приналежність індивіда, яка визначається культурою його походження та часто асоціюється зі специфічними культурними цінностями, установками та поведінкою. Як зазначає автор, наприклад у Сполучених Штатах існують значні відмінності в доступі до влади та ресурсів на основі приналежності до етнічних груп, причому члени групи етнічних меншин зазнають значної дискримінації.

Також згідно з Umaña-Taylor, A. J. (2011), ідентичність, яка розвивається як функція членства однієї етнічної групи може називатися етнічною ідентичністю. Етнічна ідентичність концептуалізується як складова загальної ідентичності людини, і вона буде відрізнятися за характером для окремих індивідів.

З огляду на різноманіття в дисциплінах серед дослідників, які вивчали етнічну ідентичність, існує широкий спектр визначень та концептуалізацій етнічної ідентичності. Вони варіюються від простих самоідентифікаційних ярликів до складних і багатогранних типологій, які ґрунтуються на орієнтації та прихильності людини до своєї етнічної спадщини. Здебільшого вчені рухалися до цих складніших концептуалізацій, враховуючи все більше визнання того, що етнічна ідентичність є багатогранною та складною конструкцією, яку не можна звести до самоідентифікаційного ярлика.

Таким чином, однією з повторюваних тенденцій стосовно розуміння етнічної ідентичності є те, що вона в будована в соціальний, культурний та

політичний контекст. Згідно з вищенаведеними дослідженнями та дефініціями, в цьому дослідженні ми визначатимемо етнічну ідентичність як соціальний конструкт, що формується під історичним, політичним та іншими впливами та є складовою соціальної ідентичності індивіда, а також має розглядатися як складна сукупність солідарностей, підтверджених суб'єктивною вірою членів певної спільноти у спільне походження за соціально-диференційованими культурними ознаками, такими як мова, міфи, вірування, звичаї тощо.

1.3 Теоретико-методологічні засади дослідження національної ідентичності

Згідно з Герчанівською П. (2021), як етнос, так і нація є соціальними утвореннями, проте етнос історично первинний, тоді як поняття «нація» застосовується для характеристики великих соціокультурних спільнот. Якщо етнос базується на культурних, релігійних, психологічних та лінгвістичних ознаках, так нація – на інституційних, політичних, економічних та територіальних. Дослідниця визначає національну ідентичність як співвіднесення людини (або групи) з певною нацією. На відміну від етнічної, національна ідентичність не є вродженою. Це – конструкт, що виникає як продукт активності інститутів держави і розвивається навколо «каркасу» державних інститутів.

Вектор національної ідентичності спрямований на формування загальнонаціональних соціальних, політичних та державних інститутів. Її носіями можуть бути суб'єкти різного етнічного походження, які об'єднані на підставі спільних національних інтересів та ідеології.

Національна ідентичність є більш динамічною і менш стійкою, ніж етнічна. Конструювання нової ідентифікаційної моделі, як правило, детерміновано трансформацією ціннісних орієнтирів суспільства в цілому. В умовах сучасної модернізації, у полі одного культурного коду формується багатовекторний простір, що суттєво змінює співвідношення між етнічною та національною складовою ідентичності. З іншого боку існують ситуації, коли терміни «етнічна ідентичність» та «національна ідентичність» використовуються як синоніми. Національна ідентичність інтегрує два взаємопов'язані концептуальні компоненти – внутрішній та зовнішній. Якщо внутрішня складова визначається осмисленням народом своєї

сутності зсередини (своєї тотожності, спорідненості, загальної основи), то зовнішня формується під впливом таких уявлень: як на нього дивиться навколишній світ, як сам народ оцінює своє місце та роль у світовому співтоваристві.

Відповідно до Fukuyama, F. (2018), національна ідентичність є одним з вирішальних факторів у процесі формування сучасних держав. Національна ідентичність починається зі спільної віри в легітимність політичної системи країни. Ідентичність може бути втілена у формальних законах та інституціях, які, наприклад, диктують, яка мова чи мови вважатимуться офіційними або як у школах буде викладатися історія країни. Але національна ідентичність також поширюється на сферу культури та цінностей та складається з історій, які люди розповідають про себе: звідки вони прийшли, що святкують, їхні спільні історичні спогади та їхні очікування щодо того, що потрібно, щоб стати справжнім членом громади.

Національна ідентичність визначається не лише зсередини, через спільні риси, а й ззовні, тобто, через розмежування та диференціацію нації від інших націй чи етнічних груп. Національна ідентичність стає значущою через контраст з іншими. Двосторонній характер національної ідентичності, а саме її здатність визначати, хто є членом спільноти, а хто – ні, має як зовнішній макро характер, тобто як інші визначають приналежність індивіда до певної нації, так і мікро рівень – самоідентифікацію людини.

Отже, національну ідентичність можна визначити як динамічну конструкцію носіями якої можуть бути суб'єкти різного етнічного походження, які об'єднані на підставі спільних національних інтересів та ідеології. Попри ототожнення з етнічною ідентичністю у деяких працях, національну ідентичність доцільно розглядати окремо. Вона має

двосторонній характер і одночасно з одного боку спрямована на формування загальнонаціональних соціальних, політичних та державних інститутів, а з іншого – формується навколо них. Іншими словами національна ідентичність бере участь у формуванні інститутів, а вони в свою чергу надалі формують саму ідентичність.

Masullo, J. (2021) зазначає, що такі аспекти як етнічна та національна ідентичність, ідеали, що можуть бути виражені як структуровані ідеології, наративи можуть слугувати способами розуміння світу. Таким чином, етнічна та національна ідентичність служать напрямками для дій, допомагаючи в визначенні своїх цілей та шляхів їх досягнення, надають рамки для певних напрямків дій та окреслюють шляхи комунікації з іншими в соціумі.

Таким чином, національна та етнічна ідентичності є надважливими складовими для будь-якого суспільства як на рівні всієї спільноти, так і на рівні кожного її представника. Це складні конструкти, які мають багатогранну природу і тісно пов'язані з історією, культурою, мовою, формуванням та існуванням інститутів та держав в цілому. В той час як збройні конфлікти мають багато рівнів, а саме політичний, інформаційний, економічний, релігійний та інші, а також включають збройне протистояння і, як зазначено вище, часто пов'язані з процесами самовизначення окремих груп громадян тієї чи іншої держави. В цьому контексті природа збройних конфліктів і національної та культурної ідентичності перетинаються, а отже доцільним є поглиблене вивчення як цих явищ окремо, так і фактору таких ідентичностей в збройних конфліктах. В рамках цього дослідження ми розглядаємо питання національної та культурної ідентичностей у суспільствах країн-учасниць збройних конфліктів з Росією як один з прикладів такого перетину.

РОЗДІЛ 2. НАЦІОНАЛЬНА ТА ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СУСПІЛЬСТВАХ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ З РОСІЄЮ НАПРИКІНЦІ 20 – НА ПОЧАТКУ 21 СТОЛІТЬ

2.1. Методологія та дизайн дослідження

Дослідження було проведено на основі онлайн публікацій наукових статей, досліджень, відкритих джерел інформації, які були присвячені збройним конфліктам у Придністров'ї, Абхазії, Чечні та Сирії. До того ж, розглядалися такі наукові публікації, які розкривали поняття «збройний конфлікт», «національна ідентичність» та «етнічна ідентичність», і були розміщені в мережі Інтернет.

Обрані джерела інформації обґрунтовано таким обмеженням дослідження як відсутність можливості фізичного доступу для опитування респондентів для дослідження.

До аналізу були представлені чотири збройні конфлікти, у Придністров'ї, Абхазії, Чечні та Сирії відповідно. Такий вибір був зроблений відповідно до критерію досліджуваності та часу, який пройшов з моменту закінчення або замороження конфлікту. Так, як збройний конфлікт у Придністров'ї, так і збройний конфлікт у Абхазії, тривали з 1992 до 1993 року, і з моменту їх замороження пройшло 29 років. Натомість, збройний конфлікт у Чечні був заморожений у 2009 році, і з цього моменту пройшло 13 років, відповідно. Сирійський конфлікт, хоч і не є закінченим займає часовий відрізок у понад 10 років і був детально розглянутий у наукових та інших працях. Таким чином, наведені конфлікти є найбільш досліджуваними серед інших, у яких брала участь Росія.

2.2. Роль Росії в збройному конфлікті в Придністров'ї

Відповідно до дослідження Фісанова В. (2013), конфлікт зародився внаслідок «абсолютної невідповідності позицій двох сторін» (Молдови та Придністров'я) та бачення подальших шляхів їх розвитку, а головне їх «самовизначення у сучасному та майбутньому світі».

У цьому конфлікті Росія активно залучала свої так звані «миротворчі батальйони» для «врегулювання конфлікту». Таким чином, від початку збройного конфлікту російська сторона підтримувала Придністровську Молдавську Республіку.

Відповідно до Додонова Р. (2016), етнополітичний конфлікт у Придністров'ї, окрім політичної і гуманітарної складової, мав низку соціально-економічних причин. Дослідник визначає, що переважно це були регіони з застарілими, але не вирішеними до кінця соціальними проблемами, місця спільного проживання декількох національностей, зони міжетнічних та міжконфесійних конфліктів. Окремо автор відзначає фактор кризи національної та етнічної ідентичностей у регіоні.

Відповідно до даних Ciocină, S. (2022), 14-та армія Олександра Лебеда нібито мала займатися деескалацією конфлікту і зберігати нейтралітет на території Молдови. Насправді ж вона поступово ліквідувала владу Республіки Молдова у Придністров'ї та замінювала керівників своїми людьми, що можна вважати прямим впливом на діяльність та формування державних інститутів. Натомість, молдавська сторона конфлікту була відкрита до його мирного врегулювання, однак не підтримувала умови сепаратистів.

Досліджуючи наративи військових журналістів, що спостерігали за перебігом подій у збройному конфлікті Придністров'я, Prisac, L. (2018) зазначає, що на початку збройного конфлікту Республіка Молдова не користувалася підтримкою ані Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), ані інших міжнародних організацій. У той же час, сепаратисти, користувалися підтримкою армії, Державної Думи та ЗМІ Росії. До того ж, медійна війна, яку вела Росія, тривала паралельно з військовою, розв'язаною в Придністровському регіоні. Спровокований, зокрема, інформаційними агентствами та російським телебаченням, збройний конфлікт в ЗМІ полягав в очорненні Республіки Молдова, її влади та політики. Таким чином, ЗМІ Росії вели агресивну пропаганду проти Республіки Молдова.

На сьогодні, питання статусу Придністровської Молдавської Республіки й досі залишається актуальним. Переважна частина міжнародної спільноти визнає регіон частиною Молдови, проте Молдова не має контролю над Придністров'ям. Водночас незалежність ПМР визнали інші самопроголошені республіки пострадянського простору: Абхазія, Південна Осетія та Нагірний Карабах.

Відповідно до Додонова Р. (2016), ще одним наслідком збройного конфлікту для Придністров'я є фатальність розколу національних еліт, частина яких прагне реалізувати проекти, які розходяться з потребами та інтересами більшості населення країни. Автор зазначає, що, як правило, роль ініціатора та організаційного натхненника етнополітичного конфлікту відіграють саме політичні еліти, які прагнуть отримати (утримати) владу. В той же час ключовою є роль всього населення, мобілізація якого здійснюється за допомогою таких факторів, як етнічна (регіональна) ідентичність, розподіл ресурсів і влади між етнічними групами,

територіальне питання, мовна, релігійна, культурна самобутність, дискримінація за етнічною ознакою, можливість зовнішньої підтримки тощо.

Різнострамовані стратегії еліт були націлені на орієнтири зовнішньої інтеграції, але при цьому ігнорували національні інтереси народу та несли загрозу розпаду єдиного соціального організму країни. Протистояння розколотих еліт сприяє втягуванню в етнополітичний конфлікт сильніших і впливовіших політичних суб'єктів, реалізація геополітичних інтересів яких зумовлює заморожування конфлікту і розкол країни, а також етнічної та національної ідентичностей її населення.

Таким чином, конфлікт у Придністров'ї – це й конфлікт громади за територію та суверенітет, і конфлікт у міжнародних відносинах між Молдовою, з одного боку, та Росією – з іншого.

Отже на цій території одним з наслідків збройного конфлікту стала штучна сепарація Придністров'я від території Молдови, а також метою політичних еліт за підтримки Росії стало поступове формування лояльності і почуття приналежності серед населення. Іншими словами факт збройного конфлікту запустив низку соціокультурних, політичних та економічних процесів, які як зазначено вище тісно пов'язані з формуванням національної та етнічної ідентичності.

2.3. Роль Росії в збройному конфлікті в Абхазії

Як зазначає Коповолець Р. В. (2019), дослідження окупованої території Абхазії починаються з 1998 року. Дослідник відзначає, що початок сучасного протистояння між Грузією та Абхазією виник зі спроб місцевої влади відділитися від Грузії.

Відповідно до дослідника головним магістральним фактором війни в Абхазії стала участь у ній Російської Федерації. Участь Росії у війні підтверджується такими факторами:

1. Безпосередня участь у бойових діях регулярних частин збройних сил Росії.
2. Постачання військових формувань, сепаратистів зброєю, бойовою технікою, матеріально-технічними засобами.
3. Надання сепаратистам військово-експертної допомоги із забезпеченням стратегічних військових з'єднань, плануванням важливих військових об'єктів.
4. Організація груп добровольців на території Росії та їх перекидання в зону конфлікту.
5. Масовані бомбардування військово-повітряними і військово-морськими силами Росії позицій грузинських військ і зон проживання грузинського мирного населення.

Як зазначають Дуруу, К. та Rustad, S. A. (2018), збройний конфлікт можливий за умови безпосереднього доступу його учасників до зброї, з якою вдасться воювати. Отже, виходячи з вищенаведених факторів можна визначити безпосередню підтримуючу сепаратистів роль Росії в даному збройному конфлікті.

До того ж, дослідники Sayin, F. та Modebadze, V. (2015) зазначають, що Росія зіграла вирішальну роль у розпалюванні грузинсько-абхазького конфлікту. Так, ще радянська влада свідомо створила в Грузії три автономні одиниці, щоб встановити абсолютний контроль над грузинським народом. Ці автономні утворення слугували політичним інтересам Росії та використовувалися нею як політична зброя для збереження впливу на Грузію через опосередкований контроль над державними інститутами. Таким чином, після розпаду Радянського Союзу Росія почала допомагати сепаратистським силам в Абхазії та Південній Осетії, аби зберегти контроль над незалежною Грузією.

Відповідно до Коповольця Р. В. (2019) , у результаті російської агресії Грузія зазнала значних втрат, зокрема:

1. Зруйновано пряме сухопутне сполучення з Російською Федерацією, через неї з Україною та всією Європою.
2. Втрачена частина території Абхазії, що століттями перебувала під канонічною юрисдикцією Грузинської Апостольської Автокефальної Церкви.
3. Втрачений північно-західний сектор ареалу етногенези грузинського народу, простір його культурно-творчої діяльності.
4. Унаслідок військових конфліктів, підтриманих Росією, в Абхазії загинуло близько 2 500 осіб, майже 5 тисяч осіб отримали поранення.

Як і в Придністровському конфлікті простежується свідомо сепарація Абхазії на різних рівнях від Грузії. Таке відокремлення, як вже було зазначено, має відповідні наслідки у формуванні соціо-культурних процесів, державних інститутів, а отже як штучну так і природню поступову зміну ідентичностей населення, зокрема національної та етнічної. Попри те, що неможливо достовірно визначити, що саме вплив на національну чи етнічну ідентичність був одним з ключових завдань сепаратистів та Росії у

збройному конфлікту, проте цей фактор доцільно брати до уваги у розгляді його наслідків.

Згідно з Теленко О. М. (2018), роль Росії можна проілюструвати наслідками надання абхазьким жителям російського громадянства. З 2003 р., коли Росія почала надавати російське громадянство й видавати відповідні паспорти жителям колишніх радянських республік, більшість громадян Абхазії отримали російське громадянство. Таким чином, стало можливим отримувати російську пенсію з російського пенсійного фонду, а також подорожувати за кордон. Згідно з наведеними раніше теоріями щодо етнічної ідентичності, становище російської мови і популярність російської культури та мас-медіа забезпечують Росію додатковими важелями впливу на Абхазію.

На підтвердження цієї гіпотези, Теленко О. М. (2018) наводить дані соціологічного опитування, що було проведено паризьким інформаційним агентством «Medium Orient». Відповідно до його результатів, оцінка розвитку відносин з Росією виявила майже повний консенсус в абхазькому суспільстві: так, 89,8% опитаних оцінюють ці відносини більшою чи меншою мірою позитивно. Згідно з методологією дослідження, на території Абхазії було опитано 1000 респондентів за загальнонаціональною репрезентативною вибіркою, включаючи представників головних етносів, які проживають в Абхазії, в тому числі абхазців, вірмен, росіян, грузинів.

У період конфлікту президент Росії Борис Єльцин офіційно зберігав нейтралітет, засуджував порушення прав людини та запроваджував санкції проти обох сторін. При цьому російські військові частини, розташовані в зоні конфлікту від початку, надавали неофіційну підтримку як абхазьким, так і грузинським формуванням.

Clogg, R. (2008) зазначає, що Абхазія залишається багатоетнічним суспільством, а невід'ємною частиною конфлікту було занепокоєння абхазів щодо збереження культурної самобутності та мови, національної та етнічної ідентичності населення. Демографічна ситуація в Абхазії також створює проблеми з точки зору міжетнічних відносин. Серед неабхазьких громад є групи, зокрема вірмени, грузини. До того ж, етнічні абхази зараз займають політичну перевагу в Абхазії. Таким чином, неабхази мають підстави відчувати себе недостатньо представленими в сучасному абхазькому політичному житті.

У дослідженні Clogg, R. (2008) було виявлено, що неабхазьке населення частіше, ніж абхази, порушували питання міжнаціональних стосунків, які їх турбували. Існували чіткі підстави, щоб вважати, що інституційна та неофіційна дискримінація відбувається на регулярній основі. Дослідник відзначає, що особливо такі настрої відзначалися респондентами під час та після збройного конфлікту.

У дослідженні Thoradeniya, P., Lee, J., Tan, R., та ін. (2022) зазначається, що криза може змінити розуміння людей про те, як працює світ. Таким чином, будучи підвладними кризі, травматизації внаслідок збройного конфлікту, жителі цих територій були часто підвладні й зміні світогляду. Автори також підкреслюють, що збройні конфлікти, як правило, посилюють державне регулювання в різних сферах. Таким чином, дослід збройних конфліктів може стати чинником формування економічних, соціальних пріоритетів, а також опосередковано мислення людей, зокрема через посилений контроль політичних еліт та підвладних їм інституцій, а також дискримінацію за етнічними чи національними ознаками.

Ми знову можемо бачити як основні детермінанти національної та етнічної ідентичностей, а саме мова, культура, діяльність державних інституцій тощо є важливими складовими як у передумовах, так і в наслідках збройних конфліктів. Як вже зазначалося, етнічна та національна ідентичність, так само як і збройний конфлікт, явища багатогранні. Саме тому процеси, що відбувалися в абхазькому конфлікті у своїй сукупності тісно перетинаються з питанням ідентичностей населення регіону, а роль Росії у цих процесах та у перебігу протистоянь була вирішальною. Також на прикладі Придністров'я і Абхазії можна прослідкувати схожі тенденції сепарації регіонів, а також медійного, політичного та інших впливів російської сторони на державні інституції та населення в цілому.

2.4. Роль Росії в збройному конфлікті в Чечні

Clark, C. J., & Winegard, B. M. (2020) стверджують, що через довгу історію міжгрупових конфліктів та конкуренції люди стали племінними істотами.

Speckhard, A. та Akhmedova, K. (2006) відзначають, що немає нічого нового у використанні релігії як заклику згуртування на користь революції та прагнення до соціальної справедливості. Дослідники пояснюють, що з падінням Радянського Союзу багато чеченців, як і інші колишні радянські громадяни, не повною мірою знали про коріння своєї віри та прагнули дізнатися більше. Однак, у Чечні це створило основу для вразливості до прийняття радикальних і некорінних вірувань. Таким чином, Чечня стала об'єктом збройного конфлікту.

Відповідно до Додонова Р. (2016), головним результатом політики Росії в збройному конфлікті в Чечні, стало перетворення раніше бунтівних горців, непримиренних борців за свободу Ічкерії, як мінімум, на лояльних російських підданих.

Президент Росії підписав Указ № 2169 «Про заходи щодо забезпечення законності, правопорядку та громадської безпеки на території Чеченської Республіки». Після цього на територію Чечні одночасно у трьох напрямках — із заходу (з Північної Осетії через Інгушетію), півночі — увійшли російські війська. До того ж, він назвав війну у Чечні «спецоперацією з захисту її громадян від екстремістів» та пояснив, що федеральні війська зайшли на територію Чечні для захисту населення від громадянської війни.

Після захоплення Грозного російські федеральні сили спробували захопити контроль над гірським районом Чечні, але зіткнулися з сильним опором чеченських партизанів.

У своєму дослідженні Сапрана, А. (2006) стверджує, що після першого збройного конфлікту в 1996 році визначення чеченської національної ідентичності було поставлено під питання. Таким чином, було утворено чотири умовні категорії населення: сепаратисти («the separatists»), радикальні ісламісти («radical islamists»), традиціоналісти («the traditionalists») та проросійські («pro-russians»). Усі вони посилаються на чеченську національну та етнічну ідентичності, але пропонують конкуруючі моделі групової ідентифікації. До того ж, Сапрана, А. (2006) робить висновок, що історія та традиції, що формують національну та етнічну ідентичність, стали політичною зброєю в боротьбі за владу та легітимність під час та після конфлікту.

В результаті збройного конфлікту Чечня стала фактично незалежною державою, але юридично її не визнала жодна країна, включно з Росією. Республіка мала державну символіку, органи влади, а також президента, парламент, уряд, світські суди. Передбачалося створення збройних сил і навіть запровадження своєї національної валюти — нахара. Таким чином, влада намагалася штучно створити «нову» національну ідентичність.

Через етнічні чистки та бойові дії в республіці практично не залишилося нечеченського населення – частина була змушена виїхати, а інша частина була вбитою. В Чечні почалося зростання ваххабізму (релігійно-політична течія в ісламі), що надалі призвело до вторгнення в Дагестан, а потім і до початку Другої чеченської війни.

Економічна ситуація була складна, рівень життя населення різко впав. Абсолютна більшість чеченців практично не мала засобів для існування та жила у зруйнованих війною будинках.

Багато зброї опинилося в руках населення самопроголошеної республіки, тож відбулася активізація злочинних угруповань. У багатьох селах стали створюватися місцеві нікому не підпорядковані загони ополчення. Колишні польові командири створювали власні банди, які займалися рекетом, работоргівлею, поширенням наркотиків та викраденням людей.

Через кілька років після війни Чечня посідала 65 місце за рівнем середньої зарплати, а наразі республіка майже не має малого, середнього чи великого бізнесу. При цьому вона посідає друге місце за сумою дотацій з російського бюджету, що означає, що майже вся економіка, яка зараз є в Чечні, створена штучно.

За оцінками правозахисної організації Amnesty International, ситуація супроводжувалася систематичним порушенням прав людини, включно з позасудовими стратами і тортурами, до яких вдавалися як співробітники силових структур, так і чеченські бойовики.

У грудні 1948 р. Організація об'єднаних націй прийняла резолюцію, яка містила Загальну декларацію прав людини, встановлюючи стандарт прав, які підлягають універсальному захисту. Ця декларація визначила права людини як основні та фундаментальні права, які підтримують свободу та гідність та є універсальними та невідчужувальними, у тому числі в соціальній сфері. Дослідження Carriere, K. R., Hallahan, A., та Moghaddam, F. M. (2022) демонструє, що наявність загроз – наприклад, відмінності в культурних цінностях, політична нестабільність, економічна нестабільність

– може призвести до обмеження прав людини. Ці загрози можна класифікувати як реалістичні, що стосуються нематеріальних благ, таких як культура та цінності.

Зараз у Чечні складна ситуація з правами людини, а вся влада належить Рамзану Кадірову та його прибічникам. В Чечні практикуються викрадення людей та вбивства незгодних. У жовтні 2000 року організація Human Rights Watch (HRW) опублікувала 99-сторінкову доповідь «Ласкаво просимо до пекла» про те, як російські війська затримували тисячі чеченців, нерідко без будь-яких доказів правопорушень. Чеченських ув'язнених систематично били, деякі з них також зазнавали згвалтувань або інших форм тортур. Більшість із них звільнили лише після того, як їхні сім'ї заплатили великі хабарі російським можновладцям.

Carriere, K. R., Hallahan, A., та Moghaddam, F. M. (2022) відзначають про наявність терористичної загрози. Такий вид загрози описують як зосередженість на власному страху загинути внаслідок терористичної атаки. Ці питання стосуються як життя окремих людей, так і членів їхніх сімей. У багатьох описаних у дослідженні випадках основний фокус зосереджується на обмеженнях прав людей. Особи, що відчують загрозу, посилюють упередження щодо сторонніх груп та реагують на насильство та обмеження ресурсів.

Lyall, J. (2010) вважає, що етнічна приналежність провокує насильства під час збройного конфлікту. Leader Maynard, J. (2019) підтверджує цю думку, вказуючи, що ідеологія, що має свої корені в етнічній та національній ідентичностях, мають очевидний вплив на різні форми збройних конфліктів.

Hillesund, S., Bahgat, K., Barrett, G. та інші (2018) підкреслюють, що основні контури пояснення горизонтальної нерівності збройного конфлікту обертаються, зокрема, навколо національної та етнічної ідентичностей. До того ж, після закінчення першого збройного конфлікту в Чечні в 1996 році, визначення чеченської національної ідентичності було поставлено на карту в пріоритеті найвищого рівня. Згідно з дослідниками, у регіоні конкурують чотири основні тенденції: сепаратисти, радикальні ісламісти, традиціоналісти та проросійські індивіди.

Отже, соціальні трансформації, викликані постійним контекстом збройного конфлікту, слугували основою для конкуруючих наративів про чеченську національну ідентичність. На прикладі Чеченського конфлікту крім вищезгаданої сепарації та взяття під контроль сепаратистами і російською стороною державних та інших інститутів можна ще виокремити жорстокість та дискримінацію на поприщі етнічної приналежності. Одними з наслідків збройного конфлікту у Чечні стали її штучне відчуження, консервація, травматизація та насильницький вплив на етнічну та національну ідентичність населення. Процеси їхнього формування не були природними, а наявність зброї та прояв сили окремих частин населення в купі з російськими військовими та іншими формуваннями слугували каталізаторами у них.

2.5. Роль Росії в збройному конфлікті в Сирії

Відповідно до Zisser, E. (2021), сирійська держава та курди пройшли довгий шлях з моменту виникнення сучасної Сирії в 1920-х роках. Курдське населення опинилося в складі сирійської держави, однак з кінця 1940-х років курди сприймалися здебільшого як загроза арабській ідентичності країни. З 2011 року як курдам, так і сирійській державі довелося зіткнутись з абсолютно новою ситуацією. У цей період курди становили набагато згуртованішу та єдину етнічну групу, ніж у минулому. Проти них виступили як сирійський режим, так і його противники серед суттєвої арабської більшості в країні. Усі сторони прагнули по-новому визначити місце та статус курдів у Сирії та переглянути ідентичність та характер цієї етнічної групи.

Дослідник зазначає, що питання про відносини між курдами та сирійською державою залишаються без відповіді. Такими питаннями є, зокрема, чи слід ставитися до курдів як до громадян з рівними правами, чи як до членів визнаної етнічної меншини з правом на культурну та національну автономію, або як меншість, яка прагнула відокремитися від сирійської держави і приєднатися до курдського утворення.

Phillips, C., & Valbjørn, M. (2018) визначають, що з самого початку сирійське повстання відзначалося складною взаємодією між внутрішніми, регіональними факторами. З моменту свого спалаху в 2011 році, сирійський конфлікт залучив цілий ряд місцевих, регіональних та глобальних, як державних, так і недержавних гравців, що викликало численні паралельні спалахи конфліктів в рамках вже наявного збройного конфлікту. Більше того, фактор національної і етнічної ідентичностей був помітною рисою

більшості груп, які борються, спонсоруються та заохочуються цими зовнішніми гравцями, зокрема Росією.

Збройному конфлікту передував вихід сирійців на вулиці, щоб протестувати проти правління президента Башара Асада, який перебував при владі з 2000 року. Зрештою це переросло у збройний конфлікт між добре озброєними військовими Асада та повстанськими збройними формуваннями, які не мали фінансових ресурсів. Згодом, до конфлікту приєдналися дві нові сили: курдські бойовики на чолі з Партією Демократичного союзу і Ісламська держава Іраку та Аш-Шаман (ІДІЛ).

Із самого початку конфлікту питання національної і етнічної ідентичності у ньому були визначальними, адже протягом десятиліть Асад і його батько, який також був президентом (1970 – 2000 роки), пропагували сирійську ідентичність, як більш значущу порівняно з арабською та ісламською.

Відповідно до Bahram, H. (2018), оскільки конфлікт у Сирії триває з 2011 року, багато сирійських курдів були змушені покинути свої домівки, щоб знайти безпеку в Курдистанському регіоні Іраку. Таку ж тенденцію ми можемо спостерігати і у вищезгаданих придністровському, абхазькому та чеченському конфліктах. Однак їхнє переміщення є відмінним досвідом міграції, оскільки це сталося у внутрішньоетнічному середовищі сирійських курдів як біженців, які зустрічаються з іракськими курдами як з господарями.

У своєму дослідженні Oligie, C. N. (2019) аналізує роль Росії в громадянському збройному конфлікті в Сирії та вказує, що хоча російські військові втрутилися в збройний конфлікт у Сирії, щоб «запобігти повалення сирійського уряду на чолі з Башаром Асадом», залишається важко зрозуміти, яких цілей Росія прагнула досягти насправді, що як ми

можемо бачити типово і для інших згаданих конфліктів. Такі умови вимагали дослідити питання, чому військове втручання Росії в громадянську війну в Сирії мало на меті утримати президента Башара Асада при владі.

Дослідник робить висновок, що військова діяльність Росії в Сирії має на меті захистити її геополітичні та геостратегічні інтереси та сферу впливу на Близькому Сході від вторгнення Заходу зокрема через вплив на формування та діяльність державних інститутів Сирії, а також маніпулюючи та змінюючи національну та етнічну ідентичність для реалізації свої інтересів.

Так від збройного конфлікту постраждали національна самобутність сирійської спадщини, яка має важливе значення для народу.

У своєму дослідженні Vachleitner, K. (2021) розглядає формування спадку збройного конфлікту та тим, як він взаємодіє з соціальними ідентичностями. Дослідник пропонує підхід знизу вгору до вивчення суспільних процесів, у яких люди створюють спадок конфлікту. Він стверджує, що через свою інтерпретацію конфлікту, пам'ятаючи про те, що сталося з ними як із групою, сирійці формують значення та межі того, як група буде поводити себе після конфлікту. Обґрунтованість теоретизованого зв'язку між пам'яттю про збройне протистояння та членством у групі підтверджується у випадку Сирії.

Автор також зазначає, що травматичні наслідки, завдані сирійському суспільству, вимагають опису: було спустошено та зруйновано міста та села. Як наслідок, це викликало одну з найбільших хвиль біженців в історії людства, що можна охарактеризувати як ситуацію «соціальної травми», якої зазнали як все суспільство, так і окремі його представники. Висновки

дослідника показали, що отримані докази вказують на те, що на суспільному рівні сирійський конфлікт, майбутнє країни, а також приналежність до Сирії визначаються в громадянському, а не в етнічному плані. Таким чином, результати цієї вибірки ставлять під сумнів твердження багатьох основних західних ЗМІ та наукових робіт, які зображують сирійський конфлікт як спадок поглиблення етнічних розбіжностей. Міжнародні ЗМІ, зокрема, регулярно описувати сирійський конфлікт як громадянську війну, що була спричинена розбіжностями в етнічній ідентичності, малюючи Сирію як етнічно розділену країну, що підживлюється етно націоналістичними планами політичних еліт. У такому зображенні політичні гравці експлуатують та маніпулюють уже існуючою етнічною ідентичністю. Сирійський народ, згідно з такими свідченнями, часто залишається безсилим, оскільки його ідентичністю зловживають простою політичною маніпуляцією.

Однак, переважно в наукових, політичних та публіцистичних працях все ж вважається, що попри маніпулятивну природу, фактор національної та етнічної ідентичностей все ж є вирішальним в основі сирійського конфлікту. Даний конфлікт серед чотирьох згаданих має свої особливості, адже на відміну від підтримки сепаратистських утворень в інших протистояннях, Росією було підтримано саме приладні еліти, а саме правління Асада з подальшою дискримінацією курдського населення та пригнічення його ідентичності. Спільним є вплив на державні інститути, викривлення історичної пам'яті сирійців через маніпуляції засобами масової інформації та іншими каналами, а також силове залякування населення. В таких умовах, як і в усіх згаданих конфліктах питання національної та етнічної ідентичностей, яке було актуально до початку конфлікту сильно загострюється, а їхня природа змінюється, зокрема й штучно задля реалізації політичних та інших інтересів.

2.6. Досвід збройних конфліктів з Росією як чинник формування етнічної та національної ідентичностей

Згідно зі Степико М. Т. (2019), проаналізувавши кількість міжетнічних конфліктів після Другої світової війни, можна отримати такі результати:

1) Між 1955 та 1996 роками відбувалось 239 війн, у яких саме етнічний чинник був головною причиною конфлікту; 2) між 1980 та 1996 роками 60 етнічних та релігійних меншин постраждали від переслідувань у війнах та від геноциду; 3) наприкінці 1990-х років 275 етнічних груп у 116 країнах – представляючи 1/5 світового населення знаходилися під тиском жорсткого ставлення з боку державних інститутів влади.

На прикладі розглянутих конфліктів в Придністров'ї, Абхазії, Чечні та Сирії, за участі Росії в них, можна прослідкувати, як ці протистояння мають різну природу та перебіг, проте однозначно мають і спільні риси, які пов'язані з формуванням національної та етнічної ідентичностей у суспільствах.

Більшість конфліктів характеризуються відчуженням території, на якій відбувається протистояння. Це дуже важливий фактор, адже така сепарація має цілий ряд наслідків: відокремлюються державні інститути, розривається постійна комунікація між ще нещодавно громадянами однієї держави, формується окремий інфопростір, на території конфлікту створюється напівзакрита «екосистема» і починають діяти нові правила та норми, часто жорстокі та помірно або радикально відмінні від тих, що діяли раніше. Збройні конфлікти супроводжуються міграцією населення і відповідно своєрідним вимиванням носіїв мови, культури, історичної пам'яті, сталих представників державних та недержавних інститутів, які у

своїй сукупності і формують національну і етнічну ідентичність суспільства.

До того ж, отримуючи владу силовим шляхом або шляхом перевороту, нові правлячі еліти формують новий інформаційний простір і ретельно майже хірургічним шляхом видозмінюють факти та суспільну свідомість. Згідно з Додоновим Р. (2016), намагаючись легітимізувати новий порядок речей, лідери бунтівних рухів дбайливо обирають з історії ті факти, які, на їхню думку, підтверджують і підкріплюють їх правоту та укріплюють штучно створену або змінену національну та етнічну ідентичність.

Це ми також можемо прослідкувати й у чеченському, придністровському та абхазькому збройних конфліктах. Іноді такі процеси супроводжуються жорстоким пригніченням частини населення та вищезгаданими етнічними чистками, наприклад у Чечні та Абхазії.

Також особливо стійкими й впливовими є історичні міфи, які містять в собі етнічну складову. У такому випадку міфи спираються вже не на історичні факти, а на інші міфи, в якості яких виступають стереотипи сприйняття представників інших етносів. Стереотипне сприйняття є спрощеним, узагальненим, умовним, навіть символічним, але саме у такому вигляді воно ідеально підходить для завдань маніпуляції. Так на території Чеченської республіки штучно формується викривлене уявлення про Роль Росії у конфлікті, а також завдяки ЗМІ та підконтрольним державним інститутам у нових умовах формується відмінна національна та етнічна ідентичність населення.

Як вже було зазначено, під збройним конфліктом варто розуміти будь-яке збройне зіткнення противників, незалежно від того, чи має воно політичний, інформаційний, економічний, релігійний характер, тобто це явище має під собою не лише виключно проведення бойових дій, а й тягне

за собою зміни у різних ключових сферах життєдіяльності суспільства. І багато з цих сфер тісно пов'язані з формуванням ідентичностей як кожного окремого індивіда, який стикається з конфліктом, так і спільноти загалом. А оскільки національна ідентичність є більш динамічною і менш стійкою, ніж етнічна, адже конструювання нової ідентифікаційної моделі, як правило, детерміновано трансформацією ціннісних орієнтирів суспільства, то збройний конфлікт може провокувати різку зміну таких орієнтирів або як мінімум випробування їхньої стійкості. Паралельно етнічна ідентичність, яка є сукупністю солідарностей, підтверджених суб'єктивною вірою в спільне походження за соціально-диференційованими культурними ознаками, такими як мова, міфи, вірування та звичаї, хоч і є більш стійкою також може зазнавати змін саме через відмежовування у рамках конфлікту групи від усталеної етнічної спільноти, зміну інтерпретації історичних подій і фактів, пропаганди, яка змінює ціннісні орієнтири в середині суспільства.

Speckhard, A. та Akhmedova, K. (2006) описують специфіку цього процесу на прикладі чеченського конфлікту:

1. Традиційні чеченські мусульмани поважають усташів, які є духовними вчителями, які першими прийняли та поширили іслам в Чечні. Ці жерці знали арабську мову та вміли читати та перекладати Коран. Устами проголосили цінності пацифізму, милосердя та співчуття. Вони були проти будь-яких видів війни. На відміну від цього, нова ідеологія, проголошена ваххабістами, прославляла війну, шлях джихаду та мучеництва як головну цінність, яку повинен прийняти кожен мусульманин у Чечні.
2. Традиційні чеченські мусульмани використовують молитовні ритуали співу, плекання в долоні та розгойдування тіла, що

називається «зігр». Натомість, Ваххабісти засуджують ці практики та називають їх ідолопоклонством.

3. Чеченські чоловіки та жінки традиційно одягаються за європейською модою, дотримуючись лише мінімальних звичок скромності, характерних для багатьох інших європейських та сучасних мусульманських країн. Натомість, жінки, які дотримувалися ваххабітського стилю, почали одягатися в хіджаб.
4. Традиційно, чеченські сім'ї вважають батька головою сім'ї. Ваххабісти, навпаки, пропагували концепцію мусульманського братства, заявляючи, що брати-мусульмани важливіші за батьків та інших членів сім'ї. Як наслідок, у багатьох сім'ях виникли конфлікти, де батьків уже не поважали, як у минулому.

Як національна, так і етнічна ідентичність із спільного мають у собі функцію самоідентифікації, тобто відокремлення себе суспільством і окремими індивідами від інших за певними об'єктивними або суб'єктивними ознаками. Під час збройного конфлікту на рівні ЗМІ, декларацій політичних еліт чи представників суспільства, які отримали владу шляхом сили або окупаційних військ формуються нові критерії, за якими суспільство, знову ж таки декларативно проводить цю саму самоідентифікацію. Каталізаторами цього процесу у наведених конфліктах були пропаганда, насильство та залякування, пригнічення чи усунення опозиції та інакомислячих. Проте одним з ключових факторів на думку згаданих науковців є заморожування конфлікту, адже зміна ідентичності, особливо етнічної – це процес, який вимагає часу і відповідно відбувається поступово. Саме тому фактор етнічної та національної ідентичності у заморожених конфліктах потребує детального дослідження. Так на прикладі Придністров'я, згідно зі Степико М. Т. (2019), «замороження» конфлікту не позбавляє державу від низки викликів. По-перше,

замороження конфлікту віддаляє неконтрольовані території держави та робить дедалі важчою їх реінтеграцію. По-друге, «заморожені» конфлікти слугують сприятливим осередком для контрабанди товарів, зброї, наркотрафіку та інших загроз. По-третє, невирішені конфлікти можуть провокувати гострі суспільні протиріччя навколо шляхів врегулювання – від силового сценарію до відокремлення сепаратистських утворень. Також варто зауважити, що така сепарація створює умови для формування відгалужених етнічної, а особливо національної ідентичностей населення, адже вплив Росії на формування державних інститутів, а також внутрішні процеси в самому Придністров'ї як вже було зазначено тісно пов'язані із становленням ідентичності.

Отже збройні конфлікти тісно пов'язані з формуванням національної та етнічної ідентичності як за умови навмисної зміни їх вектору у суспільстві, так і коли цей процес відбувається, як наслідок або побічний результат протистоянь. Також питання етносу та ідентичності, на прикладі згаданих конфліктів у Придністров'ї, Абхазії, Чечні та Сирії, може використовуватись як привід для розв'язання ворожнечі, а також як предмет маніпуляції під час та після завершення конфлікту. А зумовлена збройним конфліктом сепарація, внесення змін до діяльності або радикальної перебудови державних інститутів, переписування історії, пропаганда та насильство, травматизація населення, етнічні чистки, дискримінація за національністю, релігійними та іншими ознаками є каталізаторами у процесі формування національної і етнічної ідентичності суспільства.

ВИСНОВКИ

Збройні конфлікти в Придністров'ї, Абхазії, Чечні та Сирії мають власні неповторні риси, що характеризуються зокрема різними етнічними та національними ідентичностями. Тим не менш, на рівні явища можна виокремити низку особливостей, що допомагають окреслити схожість перебігу збройних конфліктів та, особливо, роль Росії в них. Так у представлених конфліктах мали місце сепарація та штучна консервація території, прямий чи опосередкований вплив на формування та діяльність державних інституцій. Оскільки ми визначаємо етнічну ідентичність як соціальний конструкт, що формується під історичним, політичним та іншими впливами, а національну ідентичність як динамічну конструкцію яка спрямована на формування загальнонаціональних соціальних, політичних та державних інститутів, яка одночасно формується навколо них, можна зазначити, що наведені збройні конфлікти загострюють наявні питання цих ідентичностей у населенні країн-учасниць таких конфліктів, зокрема за участі Росії.

Зазначені конфлікти супроводжувались низкою факторів які пов'язані з формуванням національної та етнічної ідентичностей, а питання етносу і національності були одними з ключових як під час перебігу, так і після закінчення, заморозки конфлікту. Ключовими з них стали: сепарація території та створення «закритої екосистеми», в якій формувалися ідентичності населення, етнічні чистки, дискримінація, залякування, пропаганда, а також зміна інтерпретацій історичних подій та фактів новими елітами та правлячими групами. Росія у конфліктах була переважно бенефіціаром та підтримуючою стороною або безпосереднім учасником конфліктів, використовуючи застарілі та невирішені проблеми регіонів та протистояння між етнічними групами, а також проблеми в економічному, політичному та інших сферах діяльності суспільства, як основу для

розпалювання ворожнечі та надавала силову підтримку для розпалювання конфліктів з подальшим формуванням нових або змінених національної та етнічної ідентичностей населення.

Оскільки ідентичності населення розглядаються як на макро рівні, так і на рівні окремих індивідів, які формують у свої сукупності суспільство, травматизація і залякування, міграція окремих громадян, асиміляція, дискримінація так само стоються як окремих людей, що стикнулись з конфліктом і подальше формування їхньої більш динамічної національної і більш сталої етнічної ідентичності, так і у часовій перспективі ідентичності всього населення країн-учасниць збройних конфліктів з Росією загалом.

Попри доволі ґрунтовне вивчення вітчизняними і зарубіжними науковцями збройних конфліктів у Придністров'ї, Абхазії, Чечні та Сирії, комплексного аналізу стосовно етнічної та національної ідентичностей суспільств цих регіонів не було проведено. Більшість вчених зазначають, що дослідження етнічної та національної ідентичностей у контексті збройних конфліктів є недостатніми.

Як висновок можна зазначити, що участь у збройному конфлікті неминуче та різко змінює розвиток та соціальну згуртованість. Більше того, збройний конфлікт має наслідок «розвитку в зворотному напрямку»: ослаблення місцевих та національних інститутів, поділ населення шляхом видалення та/або штучної зміни основи норм, цінностей, міжособистісної та групової довіри, що впливає на формування національної та етнічної ідентичностей населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герчанівська, П. (2021). ЕТНІЧНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНОСТІ: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, (4). <http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/download/250226/247654>
2. Додонов, Р. (2016). Конфлікт на Сході України у дзеркалі соціально-філософської рефлексії: монографія. Вінниця: Глобус Пресс. https://www.researchgate.net/profile/Roman-Dodonov/publication/343474165_Dodonov_RO_Konflikt_na_Shodi_Ukraini_u_dzerkali_socialno-filosofskoi_refleksii/links/5f2bea0da6fdcccc43ac962c/Dodonov-RO-Konflikt-na-Shodi-Ukraini-u-dzerkali-socialno-filosofskoi-refleksii.pdf
3. Кополовець, Р. В. (2019). ОКУПАЦІЯ РОСІЙСЬКИМИ «МИРОТВОРЦЯМИ» ЧАСТИНИ ГРУЗІЇ ТА ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ (НА ПРИКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ АБХАЗІЯ), 40–46. http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/16/16_2019.pdf#page=40
4. Северінова, О. Б. (2021). Еволюція поняття «збройний конфлікт»: історико-правові та теоретико-методологічні аспекти. https://web.archive.org/web/20220227083702id_/https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/02.-severinova.pdf
5. Степико, М. Т. (2019). ПОЛІТИЗАЦІЯ ЕТНІЧНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК «ЗАМОРОЖУВАННЯ» КОНФЛІКТІВ. VIRTUS, 38. https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Melnyk-2/publication/340174853_Ispolzovanie_tehnologij_dopolnennoj_i_virt

- [ualnoj deatelnosti v sisteme obucenia studentov/links/5e831b1192851c2f526d9827/Ispolzovanie-tehnologij-dopolnennoj-i-virtualnoj-deatelnosti-v-sisteme-obucenia-studentov.pdf#page=38](http://ualnoj.deatelnosti.v.sisteme.obucenia.studentov/links/5e831b1192851c2f526d9827/Ispolzovanie-tehnologij-dopolnennoj-i-virtualnoj-deatelnosti-v-sisteme-obucenia-studentov.pdf#page=38)
6. Теленко, О. М. (2018). РОСІЯ ЯК ДЕРЖАВА-ПАТРОН РЕСПУБЛІКИ АБХАЗІЯ. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gileya_2018_130_120.pdf
 7. Шевель, І. П. (2021). КОНФЛІКТ ПРОТИ КОНФЛІКТУ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти, (8), 238-248. <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/249056/248763>
 8. Шмиглюк, О. Г., та Гордійчук, О. О. (2020). ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ. Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету ім. Івана Франка (протокол № 4 від 30 квітня 2020 року), 58. <http://eprints.zu.edu.ua/31037/1/Особистісне%20зростання%20збірник%20тез.pdf#page=58>
 9. Фісанов, В. (2013). ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МОЛДАВСЬКОЇ РСР І РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА: ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ. Retrieved from http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ippss_2013_25-26_45.pdf
 10. Bachleitner, K. (2021). Legacies of war: Syrian narratives of conflict and visions of peace. Cooperation and Conflict. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/00108367211032691>

11. Bahram, H. (2018). Kurdish Guests or Syrian Refugees?: Negotiating Displacement, Identity and Belonging in the Kurdistan Region. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1229664&dswid=4646>
12. Barceló, J. (2021). The long-term effects of war exposure on civic engagement. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(6). <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2015539118>
13. Bartels, R. (2020). The classification of armed conflicts by International Criminal Courts and Tribunals. *international criminal law review*, 20(4), 595-668. https://brill.com/view/journals/icla/20/4/article-p595_595.xml
14. Campana, A. (2006). The effects of war on the Chechen national identity construction. *National Identities*, 8(2), 129-148. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14608940600703759>
15. Carriere, K. R., Hallahan, A., & Moghaddam, F. M. (2022). The effect of perceived threat on human rights: A meta-analysis. *Group Processes & Intergroup Relations*, 25(1), 247-279. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1368430220962563>
16. Ciochină, S. (2022, March 2). La 30 de ani de la începutul războiului transnistrean, lângă Nistru se aud din nou explozii. BWN.
17. Clogg, R. (2008). The Politics of Identity in Post-Soviet Abkhazia: Managing Diversity and Unresolved Conflict¹. *Nationalities Papers*, 36(2), 305-329. <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/politics-of-identity-in-postsoviet-abkhazia-managing-diversity-and-unresolved-conflict1/16F6A6A14AE3466FCB53624B538C799A>
18. Cojocaru, N. (2006). Nationalism and identity in Transnistria. *Innovation*, 19(3-4), 261-272. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13511610601029813>

19. Dembińska, M., & Mérand, F. (2019). The role of international brokers in frozen conflicts: the case of Transnistria. *Asia Europe Journal*, 17(1), 15-30. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10308-018-0522-9>
20. Dupuy, K., & Rustad, S. A. (2018). Trends in armed conflict, 1946–2017. *Conflict Trends*, 5, 2018. [https://www.prio.org/download/publicationfile/1698/Dupuy,%20Rustad-%20Trends%20in%20Armed%20Conflict,%201946–2017,%20Conflict%20Trends%205-2018%20\(2\).pdf](https://www.prio.org/download/publicationfile/1698/Dupuy,%20Rustad-%20Trends%20in%20Armed%20Conflict,%201946–2017,%20Conflict%20Trends%205-2018%20(2).pdf)
21. Fard, F. K., & Koolae, E. (2020). The Impact of Historical Narratives on Ethnic Conflicts in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia. *International Studies*, 17(1), 65. ISO 690 <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/isudijo17&div=8&id=&page=>
22. Fukuyama, F. (2018). Why national identity matters. *Journal of Democracy*, 29(4), 5-15. <https://muse.jhu.edu/article/705713/summary>
23. Gross, J. T. (1989). Social consequences of war: preliminaries to the study of imposition of communist regimes in East Central Europe. *East European Politics and Societies*, 3(2), 198-214. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0888325489003002002>
24. Hall, J., Kahn, D. T., Skoog, E., & Öberg, M. (2021). War exposure, altruism and the recalibration of welfare tradeoffs towards threatening social categories. *Journal of Experimental Social Psychology*, 94, 104101. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022103121000019>
25. Hillesund, S., Bahgat, K., Barrett, G., Dupuy, K., Gates, S., Nygård, H. M., & Østby, G. (2018). Horizontal inequality and armed conflict: A comprehensive literature review. *Canadian Journal of Development Studies/Revue canadienne d'études du développement*, 39(4), 463-480.

- <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02255189.2018.1517641>
26. Jorritsma, R. (2018). Where General International Law meets International Humanitarian Law: Attribution of Conduct and the Classification of Armed Conflicts. *Journal of Conflict and Security Law*, 23(3), 405-431. <https://academic.oup.com/jcsl/article-abstract/23/3/405/5236611>
 27. Kadir, A., Shenoda, S., Goldhagen, J., Pitterman, S., Suchdev, P. S., Chan, K. J., ... & Arnold, L. D. (2018). The effects of armed conflict on children. *Pediatrics*, 142(6). <https://www.publications.aap.org/pediatrics/article-split/142/6/e20182586/37464/The-Effects-of-Armed-Conflict-on-Children>
 28. Kaufman, J. P. (1983). The social consequences of war: The social development of four nations. *Armed Forces & Society*, 9(2), 245-264. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0095327X8300900203>
 29. Lazarev, E. (2019). Laws in conflict: legacies of war, gender, and legal pluralism in Chechnya. *World Politics*, 71(4), 667-709. <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/abs/laws-in-conflict-legacies-of-war-gender-and-legal-pluralism-in-chechnya/6CFD85DA8F0EB06251F3B696A31E4FAB>
 30. Leader Maynard, J. (2019). Ideology and armed conflict. *Journal of Peace Research*, 56(5), 635-649. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022343319826629>
 31. Lyall, J. (2010). Are coethnics more effective counterinsurgents? Evidence from the second Chechen war. *American Political Science Review*, 104(1), 1-20. <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/are-coethnics-more-effective-counterinsurgents->

- [evidence-from-the-second-chechen-war/43EDEABC8618D35813635515C40457F0](https://doi.org/10.1177/0010414020912285)
32. Masullo, J. (2021). Civilian contention in civil war: How ideational factors shape community responses to armed groups. *Comparative Political Studies*, 54(10), 1849-1884. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0010414020912285>
 33. Oligie, C. N. (2019). Why Russia is involved in the Syrian Civil War: One Issue, Many Views. *Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales*, 12(1), 93-136. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=880531>
 34. Phillips, C., & Valbjørn, M. (2018). ‘What is in a name?’: The role of (different) identities in the multiple proxy wars in Syria. *Small Wars & Insurgencies*, 29(3), 414-433. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592318.2018.1455328>
 35. Prisac, L. (2018). TRANSNISTRIA WAR (MARCH 2–JULY 21 1992) LIVED AND NARRATED BY MILITARY REPORTERS. IN *MILITARY PROFESSION*, 293. http://www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/prelom_stresuvojnojprofesiji_dec_2018_1581067099.pdf#page=293
 36. SAYIN, F., & MODEBADZE, V. (2015). The Role of Russia in Provoking Conflict between Georgians and Abkhazians. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(3). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/201853>
 37. Skoog, E., Hall, J., & Karakus, D. C. (2020). Kindness in the aftermath of cruelty?: The effects of exposure to war-time trauma on altruism across social categories. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1388616&dswid=8855>

38. Speckhard, A., & Akhmedova, K. (2006). The new Chechen jihad: Militant Wahhabism as a radical movement and a source of suicide terrorism in post-war Chechen society. *Democracy and Security*, 2(1), 103-155.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17419160600625116>
39. Thoradeniya, P., Lee, J., Tan, R., & Ferreira, A. (2022). From intention to action on sustainability reporting: The role of individual, organisational and institutional factors during war and post-war periods. *The British Accounting Review*, 54(1), 101021.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0890838921000470>
40. Triandafyllidou, A. (1998). National identity and the 'other'. *Ethnic and racial studies*, 21(4), 593-612.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/014198798329784>
41. Umaña-Taylor, A. J. (2011). Ethnic identity. In *Handbook of identity theory and research* (pp. 791-809). Springer, New York, NY.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4419-7988-9_33
42. Zisser, E. (2021). The Kurds in Syria: Caught between the struggle for civil equality and the search for national identity. In *Kurdish Awakening* (pp. 193-214). University of Texas Press.
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.7560/758131-014/html>
43. (2015) Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/410.html?PRINT>
44. (2018) The Essence of Armed Conflict, *Armed Conflict Survey*, 4:1, 15-21,
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/23740973.2018.1482048?journalCode=tarm20>